

Regulacja płac minimalnych i innych form wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych

Wprowadzenie

Płace minimalne dla osób samozatrudnionych są przedmiotem badania w ramach projektu pilotażowego dotyczącego płac minimalnych ogółem, który Eurofound prowadzi w imieniu Komisji Europejskiej w latach 2021–2023. Płace minimalne dla osób samozatrudnionych można by wręcz uznać za oksymoron, gdyż jedną z głównych cech samozatrudnienia jest niezależne negocjowanie opłat z klientem lub współwykonawcą. Jednak jak pokazują badania Eurofound, istnieje wiele rodzajów samozatrudnienia, o bardzo różnych cechach i możliwościach. Niektóre osoby pracujące na własny rachunek znajdują się w trudnej sytuacji i są zagrożone deprawacją materialną, mają niskie dochody i trudności z utrzymaniem się – istnieje zwiększone prawdopodobieństwo, że popadną one w ubóstwo, i nie są one objęte ochroną socjalną. W odpowiedzi na te problemy niektóre państwa członkowskie rozważają ustanowienie ustawowych form płacy minimalnej dla niektórych kategorii osób samozatrudnionych (na przykład dla niektórych zawodów, osób samozatrudnionych ekonomicznie zależnych i osób pracujących na własny rachunek niezatrudniających pracowników). W kontekście szerszej analizy reprezentacji interesów i rokowań zbiorowych dla osób samozatrudnionych głównym celem niniejszego sprawozdania jest zrozumienie, w jaki sposób można ustalić minimalne płace, stawki płac, taryfy, opłaty lub inne formy wynagrodzenia dla konkretnych miejsc pracy lub zawodów w sektorach, w których występuje duża liczba freelancerów/osób samozatrudnionych narażonych na ryzyko i „ukrytych”, a mianowicie poprzez mapowanie podejść krajowych i sektorowych.

Kontekst polityki UE

W czerwcu 2020 roku Margrethe Vestager, wiceprzewodnicząca wykonawcza Komisji Europejskiej odpowiedzialna za politykę konkurencji, stwierdziła, że na dzisiejszym rynku pracy pojęcia „pracownik” i „osoba samozatrudniona” uległy zatarciu, podkreślając, że „reguły konkurencji nie istnieją po to, aby powstrzymać pracowników przed tworzeniem związków zawodowych” (Komisja Europejska, 2020). W ten sposób uznaje się, że chociaż unijne i krajowe prawo antymonopolowe może

utrudniać rokowania zbiorowe dotyczące minimalnych płacności dla osób samozatrudnionych, to z punktu widzenia prawa konkurencji sensowne może być rozszerzenie układów zbiorowych o niektóre rodzaje osób samozatrudnionych, które znajdują się w sytuacji braku równowagi sił w ich stosunkach umownych. W grudniu 2021 r. Komisja Europejska przedstawiła projekt propozycji wytycznych, których celem jest sprecyzowanie okoliczności, w których prawo konkurencji nie stanowi przeszkody dla układów zbiorowych. Wytyczne obejmują dwie kategorie osób pracujących na własny rachunek niezatrudniających pracowników: 1) osoby, które są zależne ekonomicznie lub wykonują takie same lub podobne zadania jak pracownicy w świecie online i offline, oraz osoby, które świadczą pracę za pośrednictwem cyfrowych platform pracy; oraz 2) osoby, które negocjują swoje warunki pracy z kontrahentami o pewnej sile ekonomicznej lub które uczestniczą w układach zbiorowych pracy zgodnie z dyrektywą w sprawie prawa autorskiego i przepisami krajowego prawa pracy. Celem tej inicjatywy jest wyeliminowanie w możliwie najbardziej wyważony sposób barier w prowadzeniu rokowań zbiorowych dla niektórych osób samozatrudnionych. Dzięki tej inicjatywie większa pewność prawna w zakresie stosowania unijnego prawa konkurencji może doprowadzić do scenariusza, w którym niektóre kategorie osób samozatrudnionych będą mogły zawierać układy zbiorowe bez ryzyka naruszenia prawa antymonopolowego.

Najważniejsze ustalenia

Reprezentacja związków zawodowych dla osób samozatrudnionych

- Reprezentacja związków zawodowych dla osób samozatrudnionych jest dozwolona w 16 z 27 państw członkowskich. W niektórych przypadkach podstawę prawną stanowi prawo pracy. Ma to miejsce w Belgii, Chorwacji, we Francji, w Hiszpanii, na Malcie, w Polsce, Szwecji i na Węgrzech. W innych krajach, jak w przypadku Chorwacji, Danii, Finlandii, Francji i Słowenii, jest to prawo (również) przyznane przez konstytucję. W Austrii, Grecji, Irlandii i Niemczech podstawę prawną stanowią statuty związków zawodowych, natomiast w Holandii – prawo konkurencji.

- Ta reprezentacja interesów odbywa się za pośrednictwem związków zawodowych ogólnie lub ich odrębnych oddziałów dla osób samozatrudnionych w dziewięciu państwach członkowskich, tj. w Austrii, we Francji, w Irlandii, na Litwie, Malcie, w Niemczech, Polsce, Szwecji i we Włoszech. W 14 państwach członkowskich istnieją specjalne związki zawodowe dla osób samozatrudnionych: w Austrii, Chorwacji, na Cyprze, w Danii, Finlandii, we Francji, w Hiszpanii, Irlandii, na Malcie, w Holandii, Portugalii, Słowenii, Szwecji i na Węgrzech.
- Tylko trzy państwa członkowskie – Estonia, Rumunia i Słowacja – nie zezwalają na reprezentację związkową osób samozatrudnionych, we wszystkich przypadkach ze względu na prawo pracy. W Bułgarii, na Cyprze, w Czechach, na Litwie, w Luksemburgu, na Łotwie, i w Portugalii nie ma w tym zakresie odpowiednich przepisów prawnych.

Rokowania zbiorowe osób samozatrudnionych

- Jedynie w Polsce rokowania zbiorowe dla osób samozatrudnionych są dozwolone – de iure – bez żadnych ograniczeń, natomiast Austria, Francja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Holandia, Niemcy, Portugalia i Szwecja dopuszczają rokowania zbiorowe dla osób samozatrudnionych w wyjątkowych przypadkach.
- Dziewięć państw członkowskich nie zezwala na rokowania zbiorowe dla osób samozatrudnionych. W niektórych przypadkach podstawę prawną stanowi prawo pracy. Ma to miejsce w Bułgarii, Rumunii, na Słowacji i Węgrzech. W innych, jak w Czechach, Danii, Estonii, Finlandii i na Łotwie, jest ona zapewniona przez prawo konkurencji. W pozostałych ośmiu państwach członkowskich – w Belgii, Chorwacji, na Cyprze, Litwie, w Luksemburgu, na Malcie, w Słowenii i we Włoszech – prawa do rokowań zbiorowych osób samozatrudnionych nie podlegają żadnej regulacji.

Ustawowa płaca minimalna i inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych

- W 13 państwach członkowskich obowiązują ustawowe płace minimalne lub inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych. W Belgii, Bułgarii, Chorwacji, we Francji, w Grecji, na Malcie, w Niemczech, Portugalii, Rumunii, Słowenii i we Włoszech obowiązują płace minimalne dla określonych grup osób samozatrudnionych. Zazwyczaj grupy te dotyczą bardzo małej liczby zawodów, przede wszystkim zawodów prawniczych lub medycznych. Na Węgrzech i w Polsce ogólna ustawowa płaca minimalna dla pracowników obejmuje również osoby samozatrudnione. W pozostałych 14 państwach członkowskich nie obowiązują żadne ustawowe płace minimalne lub inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych.

Ustalone w układzie zbiorowym ustawowe płace minimalne i inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych

- Tylko w ośmiu państwach członkowskich obowiązują ustalone w układzie zbiorowym ustawowe płace minimalne lub inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych: w Belgii, Danii, Estonii, na Malcie, w Holandii, Niemczech, Słowenii i we Włoszech. W pozostałych 19 państwach członkowskich nie obowiązują żadne ustalone w układzie zbiorowym ustawowe płace minimalne lub inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych.

Ogólna ocena

- Chociaż w przedmiotowym sprawozdaniu wskazano 14 państw członkowskich, w których prawa do reprezentacji i rokowań zbiorowych dla osób samozatrudnionych są stosunkowo rozszerzone (Belgia, Chorwacja, Dania, Francja, Grecja, Hiszpania, Irlandia, Holandia, Niemcy, Polska, Portugalia, Słowenia, Szwecja i Włochy), tylko niewielka liczba państw członkowskich spełnia wszystkie kryteria, jeśli chodzi o reprezentację związków zawodowych, prawa do rokowań zbiorowych, ustawowe płace minimalne i ustalone w układzie zbiorowym płace minimalne lub inne formy wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych.

Uwaga:

Badania opisane w niniejszym sprawozdaniu zostały przeprowadzone w ramach projektu pilotażowego „Rola płacy minimalnej w ustanawianiu powszechnej gwarancji pracy”. Projekt ten został zaproponowany przez Parlament Europejski i przekazany Eurofound przez Dyрекcję Generalną ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego Komisji Europejskiej.

Dodatkowe informacje

Sprawozdanie „Regulacja płac minimalnych i innych form wynagrodzenia dla osób samozatrudnionych” jest dostępne pod adresem <https://eurofound.link/ef22064>.

Kierownik ds. badań: Christian Welz

information@eurofound.europa.eu